

byla tak velice spjata s otázkami mocenskými a majetnickými. Proti heslu snášlivosti, které prohlašovali protestanté s tím větším důrazem, že se definitivně dostali do postavení menšiny, stála a vžívala se myšlenka revindikace. Mohla se opírat o skutečnost, že nejširší vrstvy národa — lid venkovský, ale ani lid městský — pro reformaci získány nebyly. Zatím byl protestantismus ve šlechtě zastoupen ještě značnou měrou, král však přál při obsazování zemských úřadů katolíkům a tím oslaboval vliv evangelických velmožů. Zejména pak se v Polsku dařila práce *jesuitů*, podporovaných biskupy i králem. Podařilo se jim odstranit napětí, které dělilo šlechtu od hierarchie. Přesvědčili šlechtu, že reformace byla poblouzením a příčinou všeho zlého ve veřejném životě. Spojili plán rekatolisace s národním programem, jemuž nadto vnutili neblahou myšlenku expanse na východ pod heslem boje katolictví jako náboženství polského s ruským pravoslavím. Kulturní přínos, který reformace pro polský národ nesporně znamenala svými školami, podílem na rozvoji literatury, zvláště básnictví, na zvelebení polského jazyka a kultury vůbec, na čem i Jednota měla podíl — to vše katolické straně nic neplatilo. Reformační církve těžce utrpěly svou roztržičností. Jejich zvěstí tím byla osudně oslabena. Jesuité dovedli naplnit vždy širší kruhy polské šlechty i lidu ujištěním, že katolická církev jediná má pravdu. Pracovali horlivě školami. Rostl počet jejich kolejí. R. 1572 byla založena kolej v Poznani, 1578 akademie ve Vilni. Mohli se vykázat řadou vynikajících kazatelů a spisovatelů, jako byli Petr Skarga, Jakub Wujek a jiní. Pěstovali náboženské rozhovory s nekatolíky. Tím i úspěchy ve školách získávali protestanty, kteří nyní stěží stačili svými školami jejich soutěži, takže synody nadarmo zakazovaly rodičům dávat syny do jezuitských škol. Vyšli vstříc zálibě šlechtické inteligence veřejnými *disputacemi*. Z kujavských reformovaných, spojených s Jednotou, vstupoval na toto kolbiště rád šlechtic Jakub Niemojewski. Jeho obratností se lekali. Proto došlo mezi ním a jesuity k polemice tiskem o rozdílech mezi katolickou a evangelickou věroukou, zvláště o pravé církvi [1579—1581]. Simeon Turnovský se utkal s jesuity diskusí, ale stěžoval si na

jejich úskoky při pořádání disputace, takže Jednota nadále svým členům tyto turnaje zakázala. Král dával najevo, že v královských městech nehodlá trvale trpět protestantské sbory. Zatím byly chráněny umístěním bohoslužeb a bytů pro kazatele do šlechtických domů, obdařených zvláštními výsadami. Ale pod vlivem jezuitských kázání docházelo již za krále Štěpána k útokům na tyto domy a na kazatele.

Za takových okolností znamenalo nemalou zkoušku víry a věrnosti v evangelické církvi setrvat. A skutečně docházelo ve druhé, třetí generaci ve všech třech evangelických církvích k *odstupům šlechty*. Měly ovšem vzápětí za následek odchod poddaných do staré církve, jejíž kněz se z vůle vrchnosti opět ujal duchovní správy. Šlechta, zvláště v horlivosti pro reformační evangelium, neměla jiných důvodů, aby při protestantismu trvala. I evangelický kazatel očekával od pána prostředky k výživě, nadto ukládaly synody sbírky na udržování škol, Bratři pak zejména napomínali pány, aby zmiřovali své požadavky vůči poddaným. Bylo pohodlnější jít s většinou a stát se katolíkem. Protestantismus v Polsku byl na ústupu, ještě než došlo k ostrému pronásledování.

Za těchto poměrů bylo tím důležitější, aby se evangelici *neoslabovali nesvorností*. Sandoměřská dohoda se měla osvědčit jako vzájemný závazek skutečně živě pociťovaný. Vskutku docházelo k společným [generálním] synodům všech tří církví, jako v Krakově [1573] nebo v Piotrkově [1578] a ve Włodzislawi [1583], nebo aspoň k vzájemným návštěvám při synodech té či oné církve. Zde byly sandoměřské zásady obnovovány a prohlubovány usneseními, platnými pro všechny zúčastněné církve ve věcech mravních, v poměru patronů k duchovenstvu, v otázce škol, v obraně proti katolické akci. Žádná ze spojených církví neměla vydávat spisy obsahující obecné učení církevní beze schválení Starších obou druhých vyznání [1583]. Viděli jsme již, že se společné pouto Sandoměřské dohody osvědčilo silnějším než rozpory konfesijní, dané rozchodem luteránů a reformovaných v Německu. Občas přece k napětí docházelo a tu bylo na Bratřích, aby prostředkovali. Se strany bratrských kněží se do-